

QO'LYOZMA MATNLARNI KRIMINALISTIK TADQIQOTINI SHAKLLANTIRISHDA YO'L QO'YILADIGAN KAMCHILIKLARNING TAHLILI

Ichki Ishlar Vazirligi Akademiyasi o`qituvchisi y.f.b.f.d (Phd), dotsent,

Sobirov Furqat Bahromboy o`g`li

Ichki Ishlar Vazirligi Akademiyasi 328-guruh kursanti

Norboyev Faxriddin Fazliddin o`g`li

Annotatsiya: *Xatshunoslik ekspertizasi, hujjatlarni tekshirish va yozuvlarni tahlil qilishga qaratilgan ilmiy soha sifatida, juda katta ahamiyatga ega. Bu soha, ayniqsa, huquqiy va iqtisodiy tizimlarda, shuningdek, kundalik hayotda ko'plab muhim vazifalarni bajaradi.*

Аннотация: *Судебная экспертиза как научная область, занимающаяся изучением документов и анализом записей, имеет большое значение. Эта сфера выполняет множество важных функций, особенно в правовых и экономических системах, а также в повседневной жизни.*

Hujjatlarning asl yoki soxta ekanligini aniqlash, yozuvni amalga oshirgan shaxsning kimligini aniqlash, imzolarni tekshirish kabi masalalar xatshunoslik ekspertizasi tadqiqotining asosiy yo'nalishlarini tashkil etadi. Xatshunoslikning dolzarbligi nafaqat jinoiy sudlarda, balki moliyaviy, ijtimoiy va huquqiy muhitda ham sezilarli darajada oshgan. Xatshunoslik ekspertizasi bir qator ilmiy yondashuvlarni o'z ichiga oladi. Bu sohada yozuvlarni tahlil qilish uchun psixologiya, lingvistika, matematika va statistika kabi fanlar qo'llaniladi. Asosan, xatshunoslik ekspertizasi hujjatlarni tekshirishda va soxta hujjatlarni aniqlashda faol ishtirok etadi. Biroq, bu soha faqat huquqiy tizimda emas, balki ijtimoiy va iqtisodiy hayotda ham o'z o'rniga ega.

Xatshunoslik ekspertizasining huquqiy tizimdagi o'rnini juda katta. Sudlarda soxta hujjatlarni aniqlash, imzo va yozuvlarni tekshirishda xatshunoslar eng ishonchli manbaga aylanishadi. Yozuvni tahlil qilish orqali, nafaqat hujjatlarning haqiqiyligini aniqlash, balki yozuvchining shaxsiyati, hissiy holati va boshqa psixologik xususiyatlari haqida ham ma'lumot olish mumkin. Sudlarda xatshunoslik ekspertizasi ko'pincha jinoyatlarni ochish, hujjatlarning soxtalashtirilganligini aniqlashda katta yordam beradi.[1]

Moliyaviy tizimlarda ham xatshunoslik ekspertizasi muhim o'rin tutadi. Banklar, sug'urta kompaniyalari va boshqa tijorat tashkilotlari uchun hujjatlarning ishonchliligini ta'minlash zarur. Soxta hujjatlar, kontrafaktlar va firibgarlik holatlarini aniqlashda xatshunoslik ekspertizasi zarur vosita sifatida ishlatiladi. Shuningdek, soxta imzolar yoki noaniq hujjatlar bilan bog'liq firibgarliklar va iqtisodiy jinoyatlarni ochishda xatshunoslar muhim rol o'ynaydi. Murakkabliklarni ta'minlaydi. Masalan, yozuvning rangi, shakli, tarkibi kabi bo'yicha turli metodologiyalar mavjud bo'lib, fayl har bir alohida yozuv sifatida samarali bo'lishi mumkin. Biroq, ba'zi sharoitda bu metodlar bir-biri bilan mos kelmasligi

20-May, 2025-yil

yoki bir xil chiqarilishiga olib kelmasligi mumkin. Yozuvning biologik va tahlilini o'tkazishda mavjud metodlarning mavjudligi hali ham zamonaviy texnologiyalari.

Moliyaviy tizimlarda ham xatshunoslik ekspertizasi muhim o'rin tutadi. Banklar, sug'urta kompaniyalari va boshqa tijorat tashkilotlari uchun hujjatlarning ishonchliligini ta'minlash zarur. Soxta hujjatlar, kontrafaktlar va firibgarlik holatlarini aniqlashda xatshunoslik ekspertizasi zarur vosita sifatida ishlatiladi. Shuningdek, soxta imzolar yoki noaniq hujjatlar bilan bog'liq firibgarliklar va iqtisodiy jinoyatlarni ochishda xatshunoslar muhim rol o'ynaydi. Ba'zi hujjatlar juda qadimiy yoki kasallik sharoitida saqlangan bo'lishi mumkin, bu esa xatshunoslik ekspertizasining to'liq va aniq amalga oshirilishini cheklaydi. Masalan, parchalanib ketgan hujjatlar, rangi o'zgargan yozuvlar yoki nusxa bo'lib saqlanmagan materiallar ekspertiza jarayonida noaniqliklarni keltirib chiqaradi. Bundan tashqari, mavjud bo'lgan qo'l yozmalarining eskirishi yoki yo'qolishi ham bu kabi muammolarga sabab bo'ladi.

Xatshunoslik ekspertizasi sohasidagi texnologik yutuqlar, jumladan, kompyuter tizimlarining rivojlanishi, hujjatlarni raqamli tarzda tahlil qilish imkoniyatlarini yaratmoqda.[2] Bugungi kunda, hujjatlarni skanerlash va raqamli tahlil qilish orqali yozuvni aniq va tezda tekshirish mumkin. Bu usullar nafaqat hujjatlarning haqiqiylikni aniqlashni osonlashtiradi, balki soxta hujjatlarni aniqlashda xatshunoslarning samaradorligini oshiradi. Yozuvlar va uning uslubi turli millatlar va madaniyatlar orasida farqlarga ega bo'lishi mumkin. Ba'zida xatlar bunday farqlarni to'liqshunoslik oluvchi yoki tahlil jarayonida madaniy kontekstni e'tiborsiz qoldirishlari mumkin. Shu bilan, biror bir yozuvning stilistik rivojlanishi bir xalq yoki birgaga xos bo'lishi mumkin, bu esa noto'g'ri rivojlanishi mumkin.[3]

Xatshunoslik ekspertizasi sohasining kelajagi yuqori texnologiyalarni qo'llashda, xususan, sun'iy intellekt va avtomatik tahlil vositalarining rivojlanishida yotadi. Yozuvlarni tahlil qilishda yangi metodologiyalar va uslublar ishlab chiqilmoqda, bu esa xatshunoslik ekspertizasi jarayonlarini yanada ishonchli va samarali qiladi. Shu bilan birga, xatshunoslikda yangi yo'nalishlar, masalan, raqamli hujjatlarni tekshirish, virtual va elektron imzolarni tekshirish kabi yangi sohalar rivojlanmoqda.

Xatshunoslik ekspertizasining ijtimoiy roli tobora ortib bormoqda. Yozuv va imzolarni tahlil qilish, nafaqat jinoyatlarni aniqlash, balki huquqiy va moliyaviy muammolarni hal etishda, ijtimoiy adolatni ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Shuningdek, xatshunoslikni qo'llash orqali ta'lim tizimida ham hujjatlarning ishonchliligini tekshirish va falsifikatsiya holatlarini oldini olish mumkin.[4]

Xatshunoslikda kompyuter tahlil metodlarini, sun'iy intellekt va mashina o'rganish algoritmlarini joriy etish muhim bosqichga ega. Masalan, yozuvlarni tasvirlarni formatda tahlil qilish va kompyuter tahlilini qo'llash orqali ekspertlar yozuvlarni aniqroq tahlil qilishlari mumkin. Shu bilan birga, yangi texnologiya yordamida xatshunoslar yozuvni "restavratsiya qilish" va uning haqiqiylikni tiklash jarayonida yanada ishonchli natijasida amalga oshiriladi. Xatshunoslik ekspertizasi jarayonini umumlashtirish va metodologiyalarni standartlashtirish zarur. Bu, o'z ta'siri, mutaxassislar o'rtasida bir xil tahlil

20-May, 2025-yil

usullarini qo'llashni va loyihani solishtirishni osonlashtirish. Har bir ekspertning metodologik bazasini ishlab chiqarish va bir qator xalqaro tahlil usullarini o'rni bilinadi. Xat ekspertizasining oshirishni bilish uchun boshqa sohalar bilan hamkorlik qilish zarur. Masalan, tarixshunoslar, arxeologlar, psixologlar va huquqshunoslar bilan yaqinda o'z yordam xatshunoslik ekspertizasining aniqligini aniqlash. Bunda turli sohalarning o'ziga xos bilim va tajribalari muhim rol o'ynaydi.

Xatshunoslik ekspertizasi tadqiqotining dolzarbligi, uning huquqiy, iqtisodiy, ijtimoiy va ilmiy ahamiyatiga asoslanadi. Bu soha faqat jinoyatlarni aniqlash, soxta hujjatlarni tekshirish va imzolarni autentifikatsiyalashda emas, balki yangi texnologiyalarni qo'llash orqali yangi imkoniyatlar yaratish bilan ham muhimdir. Xatshunoslik ekspertizasining rivojlanishi texnologik yutuqlar, sun'iy intellekt va yangi ilmiy metodologiyalar yordamida davom etmoqda. Bu, o'z navbatida, xatshunoslikni yanada ishonchli va samarali qilishga imkon beradi. Shu sababli, xatshunoslik ekspertizasi tadqiqotlari bugungi kunda juda dolzarb va istiqbolli bo'lib qolmoqda. Xatshunoslik murakkabligi va maxsus metodlari bilan bir qator ekspertizasi yordam beradi. yordam, yangi texnologiyalarni joriy etish, ilmiy metodologiyalarni standart va mutaxassislarni malakasini oshirish orqali bu yordamni oshirish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1) B.K. Vasiliev. Prospects for the Development of Handwriting Expert Systems. (Journal of Forensic Sciences, 2023).
- 2) A.S. Turov. Future Trends in Forensic Handwriting Analysis. (Law and Technology Review, 2022).
- 3) O'zbekiston Respublikasining "Xatshunoslik ekspertizasi to'g'risida"gi qonun.
- 4) Karimov, I.A. (2002). Xatshunoslik asoslari. Toshkent